

E. KOVÁCS PÉTER

Zsigmond császár Gubbióban*

Florio Banfi a „*Ricordi ungheresi in Italia*”-ban említést tett egy gubbiói feliratról. A szöveget a San Girolamo konventben található egyik harangra vésték, melyet Augusto és Secundo de Perugia készített 1434-ben, emlékeztetve a császári koronázásra, valamint arra, hogy Zsigmond útba ejtette Gubbiót. Az Umbria és Magyarország kapcsolatával is foglalkozó szerző 1951-ben néhány sorban újból megemlítette a császári utazást, de bővebben ekkor sem írt a gubbiói napokról.¹

Az umbriai kisváros képe ennek ellenére élénken él a magyar kultúrában, és ez nem a már régen elpusztult harangnak vagy Florio Banfinak, legkevésbé pedig Zsigmond császárnak köszönhető, hanem egy írónak. Szerb Antal munkájának megjelenése óta az Itáliába látogató magyarok, ha tehetik, elmennek Gubbióba, és megpróbálják rekonstruálni az ott történeteket.²

A városba jóval Szerb Antal hősei előtt egy alkalommal több száz magyar is ellátogatott, amikor 1433 kora őszén Zsigmond német-római császár és magyar király átvonult Umbrián. A magyar és a nemzetközi történeti irodalomban gyakorlatilag ismeretlen a gubbiói tartózkodás, annak ellenére, hogy számos alkalommal összeállították Zsigmond *itineráriumát*.³ Annak, hogy Gubbio nem szerepel a császári itineráriumban, elsődlegesen módszertani oka van. Az *itineráriumok*at úgy készítik, hogy megnézik az utazás során kiállított oklevelek dátumát, ezeket sorrendbe helyezik, és már ismerjük is az útvonalat.⁴ En-

* A tanulmány az OTKA (K 63445) támogatásával készült.

¹ ANNO. DOMINI. MCCCCXXXIV. HOC. OPUS. FECERUNT. FRATRES. AVGVSTINVS. ET. SECUNDVS. DE. PERVSIA. TEMPORE. QUO. DOMINVS. COMES. GVIDANTONIVS. VRBINI. ERAT. DOMINVS. EVGVBI. QUO. TEMPORE. DOMINVS. IMPERATOR. REX. ROMANORVM. FVIT. CORONATUS. ET. TRANSIT. PER. EVGVBIUM. Florio Banfi: *Umbri in Ungheria*. Perugia, 1951. In: Bollettino della Deputazione de Storia Patria per l'Umbria. Vol. XLVIII. 5–95. 27. Banfi, Florio: *Ricordi Ungheresi in Italia. Edizione aggiornata*. Ed. Sárközy Péter. Roma–Szeged, 2005. 119–120. Banfi a következő munka ismeretében vette fel gyűjtésébe Gubbiót: Cenci, Pio: *Le iscrizioni medievali e della Rinascenza di Gubbio e suo territorio*. Perugia, 1914. 41.

² Szerb Antal: *Utas és holdvilág*. Budapest, 1937. Olasz kiadása: *Il viaggiatore e il chiaro di luna*. Fordította: Bruno Ventavoli. Roma, 1996.

³ Legújabbban: Hoensch, Jörg K.: *Kaiser Sigmund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437*. München, 1996. 628–629. Magyar részről a legteljesebb összeállítás: Engel Pál–C. Tóth Norbert: *Itineraria regum et reginarum (1382–1438) Itineraria Sigismundi regis imperatoris-que (1382–1437), Mariae (1382–1395) et Barbarae (1405–1438) reginarum consortium eiusdem, necnon Elizabeth reginae (1382–1386), relictæ Ludovici I regis*. (Subsidia ad historiam mediæ aevi Hungariæ inquirendam 1.) Budapest, 2005.

⁴ Erre elődleges forrásként a *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund (Vierte Abteilung. 1431–1433*. Hrsg. von Herrmann Herre. Gotha, 1906.) 10. kötetét szokták használni.

nek a nagyon logikus módszernek egyetlen baja van. Az utazó megfordulhatott olyan helyen is, ahol éppen nem adott ki oklevelet, vagy ha kiállított is iratokat, azok nem maradtak fenn, vagy éppen a kutató nem ismerte.⁵ Ez történt Zsigmond és Gubbio esetében is, hiszen mai ismereteink szerint a császártól gubbiói datálással nem maradt fenn oklevél, így Gubbio nem is került be az amúgy nagyon gondosan összeállított *itineráriumok*ba. Meg kell jegyezni, hogy más városok is kimaradtak, elsősorban a fent említett ok miatt. Ilyen például Cesena, amelyről biztosan tudjuk, hogy a császár megfordult ott, amikor Riminit elhagyva Ravenna felé haladt, mégpedig 1433. szeptember 5-én.⁶

A gubbiói tartózkodás feltárása annak köszönhető, hogy a császár utazásának rekonstruálásakor nem az eddig alkalmazott módszert követtem, hanem a sokkal időigényesebb, de számomra érdekesebb (és valljuk be, kellemesebb) megoldást választottam. Személyesen elmentem valamennyi olyan helyre, ahol Zsigmond megfordult, elolvastam a korabeli krónikákat, és ha volt, akkor a helyi levéltárakban előkerestem a császár utazására vonatkozó dokumentumokat is. Az, hogy módszerem nem csak kellemes, hanem a kutatás szempontjából eredményes is, arra az egyik példa a gubbiói napok felfedezése. A császár *itineráriumában* fel van tüntetve, hogy Zsigmond 1433. augusztus 26. és 29. között Perugiában tartózkodott.⁷ A városban folytatott kutatásaim során a kezembe akadt Antonio dei Veghi krónikája, amelyben a szerző leírta, hogy Zsigmond a Porta San Antoniön keresztül elhagyta Perugiát, a várostól nem messze található Ponte di Pattolónál szállt meg, és 29-én Gubbio felé vonult.⁸ (A Ponte Pattolo Perugiától északra fekszik, egy kis vár található ott, a Tevere folyó nyugati partjánál.)⁹ A krónikás adatát átvette a város neves történetírója, Pompeo Pellini is.¹⁰

Zsigmond 1431 novemberétől 1433 októberéig Itáliában tartózkodott. Utazását a szakirodalom *Romfahrt*nak nevezi, ami azt jelenti, hogy a császár apjához IV. Károly német-római császárhoz hasonlóan nemcsak a császári címet szerezte meg, hanem azt is elérte, hogy megkoronázása Rómában, a pápa által történjen.¹¹ Erre hosszas diplomáciai egyeztetések után, 1433. május 31-én került sor. Ez után Zsigmond elhagyta Rómát, és visszaindult a birodalom irányába. Ennek az útnak volt az egyik állomása Gubbio.

⁵ Csak egy példa: Zsigmondot 1413-as utazása során július 22-én Bolzanóban (Bozen) találjuk. Ott eltöltött néhány napot, és az oklevelek tanúsága szerint augusztus 1-jéig itt is marad, majd a hónap harmadik napján már Meranóban (Meran) van. Hoensch: *Kaiser Sigmund*, 624. Az Archivio di Stato di Bolzano azonban őriz egy oklevelet, amelyből tudjuk, hogy Zsigmond július 28-án Bressanoneben (Brixen) van. Ez derül ki okleveléből, amiben Uldarcus bressanonei (brixeni) püspököt megerősíti vagyonában. Az oklevél szövege világos: a püspök „*in civitate Brixienſi personaliter ad noſtram maiestatis preſentiam*” megjelent. Pergamene dell'Archivio Vescovile di Bressanone. Laddula 31. 4. A/1305. 14013. 07. 28. Brixen. (A püspökség levéltári anyagának egy részét Bolzanóban őrzik.)

⁶ Zazzeri, Raimondo: *Storia di Cesena dalla sua origine fino ai tempi di Cesare Borgia*. Cesena, 1890. 287. Valamennyi település felsorolásától, ahol megfordult a császár, és a szakirodalom nem jegyzi, most eltekintenek.

⁷ Hoensch: *Kaiser Sigmund*, 628. A pontos dátum augusztus 25.

⁸ Fabretti, Ariodante: *Cronache della città di Perugia*. Vol. II. 1398–1561. Torino, 1888. Ebben: *Diario di Antonio dei Veghi dall'anno 1425 al 1494*. 12.

⁹ Grohmann, Alberto: *Città e territorio tra Medioevo ed età moderna*. (Perugia, sec. XIII–XVI.) Perugia, 1981. II. k. Il territorio. 952.

¹⁰ *Dell'istoria di Perugia*. Opera del P. Pompeo Pellini. Parte seconda. Venezia, 1664. (Historiae Urbium et Regionum Italiae Rariores XV. 2.) 358. Természetesen valamennyi levéltári forrást is átnéztem, de ezekben nem utaltak a gubbiói utazásra.

¹¹ A Romfahrt: Hoensch: *Kaiser Sigmund*, 371–399.

Gubbio 1384. március 30-ig önálló városnak számított, de ezen a napon elvesztette autonómiáját, ugyanis Antonio di Montefeltro, Urbino ura fennhatósága alá került. Egy 1345-ben készült családösszeírás szerint a város négy kerületből állt. A San Martinóban 1348, a San Giulianóban 1200, a San Andreában 1072, míg a San Pietróban 1526 családot számoltak össze. Abban az esetben, ha ezt az 5146 családot familiánként öttel szorozzuk meg, akkor is 25 780 lakossal számolhatunk.¹² Hozzá kell tenni, hogy az ezt követő pestisjárvány minden bizonnyal rengeteg áldozatot szedett a sűrűn lakott városban, nem tartom valószínűnek, hogy közel száz év alatt a populáció elérte volna az 1345-ös lakosság számot.

Amikor Zsigmond hazatérésének útvonalát megtervezték, két alapvető szempontot vettek figyelembe: minél kevesebbe kerüljön, és olyan területen vezessen az út, ahol szövetségesei uralkodnak. Nem véletlen tehát, hogy a Pápai Állam fennhatósága alá tartozó umbriai városokon keresztül vonult kíséretével a birodalom irányába. Gubbiónban ekkor Guidantonio di Montefeltro, Urbino ura képviselte a pápai hatalmat.¹³ A másik igen fontos kritériumnak is megfelelt a város: ők állták valamennyi költséget.

Arról, hogy a császár Gubbión keresztül vonul tovább, ahogy a kíséret mozgásáról is Guidantonio assisi ágense, Giovanni Battista tájékoztatta a gubbioiakat, Pietro de Schiavoniát megbízva a hír átadásával. Ekkor már tudták, hogy a császár Perugiába megy, majd utána Gubbioba.¹⁴ A város augusztusban Antonello di Urbinót küldte egy emberével Assisibe, hogy tovább pontosítsák a részleteket.¹⁵ Ez a két adat arra utal, hogy Zsigmond Foligno után, ahová augusztus 21-én érkezett meg, és 23-án délután hagyhatta el a várost, utba ejtette Assisit is, majd a hónap 25. napján bevonult Perugiába.¹⁶ Gubbiónban itt, a már említett Giovanni Battista mellett, aki együtt utazott a császári kísérettel, az urbinói követ, Riccardo de Mutiliana képviselte, és mivel rendszeres kapcsolatban álltak a várossal, Gubbiónak elég ideje maradt a felkészülésre.¹⁷

A bevonulás koreográfiáját, a neves gubbioi festőre, Ottaviano Martini Nellire bízta. Nelli 1375 körül született Gubbiónban. Munkássága Umbriához köthető. 1400-ban már Perugiában dolgozott. Szülővárosában, a Santa Maria Nuova templomban megfestette a *Madonna del Belvedere*t. 1417 és 1420 között Urbinóban tevékenykedett, két évvel később már Assisiben találjuk. 1424-ben Folignóban megfestette a Trinci család kápolnáját. 1424 és 1433 között újból Urbinóban dolgozott, elkészítve a Santa Croce templom freskóit. (Ez a munkája egy tűzvész folyamán sajnos elpusztult.) Bizonyos, hogy Nelli 1433 tavaszán visszatért Gubbioba, és minden bizonnyal örült a testhezálló megbízásnak, no meg persze a fizetésnek is.¹⁸

¹² Lucarelli, Oderigi: *Memorie di quida storica di Gubbio*. Città di Castello, 1888. 73. 88.

¹³ Menichetti, Pier Luigi: *Storia di Gubbio dalle origini all'Unità d'Italia*. I. Perugia, 1987. 165–181. 1404. 04. 29 és 1443 02. 20. között állt a város élén.

¹⁴ Archivio di Stato di Gubbio (ASG) Camerlengato 19. k. 18 v.

¹⁵ ASG Camerlengato 19. k. 19 r.

¹⁶ *Memoriale di Pietruccio di Giacomo degli Unti da Foligno (1414–1440)*. In: *Fragmenta Fulinitatis Historiae*. A cura di Michele Falci-Pulignani. (Rerum Italicarum Scriptores. Tomo XXVI. Parte II. Bologna, 1933. 33. A munka eredetije elveszett, a szerzőről tudjuk, hogy 1438-ban a város priorja volt. Pellini szerint 22-én érkezett Folignóba. Pellini: *Dell'istoria di Perugia*, 357. Veghi ezt a napot 23-ára tette krónikájában. Mivel a folignói krónikás (Pietruccio di Giacomo degli Unti da Foligno) személyesen jelen volt, az ő dátumát fogadom el. A perugiai bevonulás napjára: Fabaretti: *Cronache*, 11. Pellini: *Dell'istoria di Perugia*, 357.

¹⁷ ASG Camerlengato 19. k. 19 r.

¹⁸ Bonfatti, Luigi: *Memorie originali riguardanti Ottaviano Nelli pittore Eugubino*. Foligno, 1873. 24. A San Pietro negyedben lett konzul: *magister Tavianus Martini pictor*ként említve. Valamint:

Zsigmond és az itáliai városok „találkozásakor” nem egyedülálló, hogy neves művészeket vonnak be a szervezésbe. Vasari szerint Zsigmond római bevonulásához a baldachint Donatello készítette.¹⁹ Spoletóban (1433. augusztus 21.) akkor indították be először a Giovanni Buono spoletói építész által renovált piactéri kutat (600 forintnyi értékben), amikor Zsigmond a városba érkezett.²⁰

A források szerint Nelli a bevonulás napjára (augusztus 30.) a császár, IV. Jenő pápa, Guidantonio de Montefeltro és a város címereit, valamint egyéb címereket is megfestett, szám szerint 24-et. Selymet (tafota) is beszerettek, minden bizonnyal annak a 17 lándzsának a díszítéséhez is felhasználtak belőle, amelyeket erre az alkalomra vettek. Egy baldachint is előkészítettek, ehhez rudat, pisai kötelet és durvább minőségű papírt vásároltak. A szerkezetet hordozó személyek vadonatúj kesztyűt viseltek, amelyből 49 párat rendeltek, a kaptak kalapokat is.²¹ Zsigmond *Romfahrtja* idején a császári bevonulások ezen elengedhetetlen kellékeiről majdnem minden itáliai elbeszélő forrásban szó esik, ahol a császár megfordult.²² Csak egy példa: perugiai bevonulásánál (1433. augusztus 25.) a leírások egy nagyon gazdagon díszített, aranyozott brokáttal fedett baldachint említenek.²³ Gubbióban ez a szerkezet elég nagy lehetett. Figyelembe véve, hogy a rúdtartók valószínűleg váltották egymást, a 49 pár kesztyű arra utal, hogy a kesztyűkből mások is kaphattak (lándzsavívők), vagy akár arra is, hogy a baldachin jelentős építmény volt.

Pontosan nem tudjuk, hogy Zsigmondot hány ember kísérte Gubbióba. A *Romfahrt* idején a források általában 1000 és 1500 közötti létszámra utalnak. Sajnos annak ellenére, hogy az itáliai krónikákban általában megemlítik a császári kíséret létszámát, a pontos adatokat nem ismerjük. A legmegbízhatóbbnak tűnő adatot Sienából, Tommaso Fecini krónikájából ismerjük, amely 1532 lovas sorol fel, azt is megjelölve, hogy kinek a szolgálatában álltak.²⁴ Az azonban bizonyos, hogy a csapat összetétele és létszáma állandóan változhatott, új emberek érkeztek, mások pedig visszatértek hazájukba.²⁵

Gubbióban nem a városban helyezték el őket, hiszen ennyi embert nem is tudtak volna vendégül látni a polgárok házaiban. Erre nem is volt szükség, hiszen Zsigmondék csak egy napot és egy éjszakát töltöttek itt, a kíséret inkább a város mellett táborozott.²⁶ A csapat egy olyan területen várakozott, amelyet a *via publica*, Suppolino di Pierreale birtoka, a San Pietro apátság földje, amely egykoron Matteo Manni birtoka volt, valamint a Mistrale folyó

Bonfatti, Luigi: *Elogi e documenti riguardanti Ottaviano di Martino Nelli pittore Eugubino*. Foligno, 1873. 3–28.

¹⁹ A szövegben, a „*l'onoratissimo apparato*” áll, ez valószínűleg a baldachin lehetett. Giorgio Vasari: *Le vite de' più eccellenti pittori, scultori ed architettori*. Con nuove annotazioni e commenti di Gaetano Milanesi. Vol. II. Firenze, 1872. 419. Más adattal eddig sajnos nem találkoztam, ami megerősítené a szerző feltevését. A pápai számadáskönyvek átnézése sem hozott eredményt, Donatello 1433. tavaszán nem szerepel a kifizetések jegyzékében.

²⁰ Sansi, Achille: *Storia del comune di Spoleto dal secolo XII al XVII*. Parte 1. Foligno, 1879. 310.

²¹ Függelék: 2. sz. Menichetti: *Storia di Gubbio*, 174.

²² A bevonulásokra: Cardente, Giovanni: *I trionfi nel primo Rinascimento*. Torino, 1963. Valamint: Kohler, Alfred: *Kaiserikonographie und Reichsemblematik*. In: *Bilder des Reiches*. Irseer Schriften 4. 1997. Hrsg. von Rainer A. Müller. 165–198.

²³ Pellini: *Dell'istoria di Perugia*, 358. Minden bizonnyal a málhában hordtak magukkal egy „úti baldachint.” Gubbióban erre nem volt szükség, de bizonyos részeit Cagliiban készítették.

²⁴ *Cronache Senesi*. A cura di Alessandro Lisini e Fabio Iacometti. Bologna, 1931. *Rerum Italicarum Scriptores* 15/6. *Cronaca Senese di Tommaso Fecini (1431–1479)*. 844–845.

²⁵ E. Kovács Péter: *Corvin János házassága és a magyar diplomácia*. Századok, 137. (2003) 955–971.

²⁶ ASG Riformanza 23. k. 52 v–53.r. Menichetti: *Storia di Gubbio*, 179–180.

határolt.²⁷ A császári kíséret elszállásolását a város csak a fent említett módon tudta megoldani. A 15. század első felében ugyan négy *locandáról* tudunk Gubbióban. (1412: *Hospitium Gilii* és a *Hospitium Stelle*, valamint a *Hospitium Saraceni de Fauce*. 1416: *Hospitium Santi Marci*.),²⁸ ám ezek természetesen képtelenek lettek volna ennyi embert vendégül látni.

A császárnak és kíséretének az ellátása nem kis terhet rótt a városra. Zsigmondot és a főurakat a *Palazzo del Popolo*ban látták vendégül, míg a többieknek a szálláshelyükre szálították az ételmezt. Az előkelőségek 6 ürüt, 4 borjút, 1 bárányt, különböző fajta húsokat, 84 csirkét, 8 libát és 2 libra fenyőmagos süteményt fogyasztottak el.²⁹ Azt, hogy kik és hányan vettek részt a lakomán, nem tudjuk. A császár és Urbino első embere természetesen ott voltak, kíséretükkel együtt. A város is képviseltette magát, a legfontosabb tisztviselők (*gonfaloniere*, *consoli* stb.), még ha akartak volna, akkor sem maradhattak volna otthon. A bevonulás „látványtervezőjét” is nagy valószínűséggel meghívták, és minden bizonnyal helyet kaphatott az előkelőségek asztalánál a gubbiói püspök, Francesco Billi is.³⁰ Elképzelhetőnek tartom, hogy az urbinói és a város szolgálatában is álló Iohannes de Ungaria is jelen lehetett, akit Gubbio számadáskönyvében 1433-ban csatlósként (*satellis*) említenek, ám bizonyára nem a császári asztalnál, hanem kint a mezőn, a katonák között.³¹ A császár fehér és vörös borokat kapott ajándékba a várostól. Ezekről csak azt tudjuk, hogy különböző fajtájúak voltak.³² Sajnos a menüt nem ismerjük, de az alapanyagokat látva biztosak lehetünk, hogy az umbriai konyha remekait készítették el a szakácsok.³³ Más kérdés, hogy a malacfejből, bélből, pacalból, malacfarokból, disznólábból készült helyi specialitáshoz, a *roba cotta alla eugubinához* mit szólhattak a vendégek.³⁴

Gubbióban azt is feljegyezték, hogy a császár egyik kísérője, Bartolo di Signa (Segna) Perugiában megbetegedett, és neki a város költségén négy libra és kilenc uncia őrölt ánzist küldtek, amelyet a 15. század első felében gyomorpanaszokra használtak. Könnyű kalácsot is kapott, valamint különböző gyertyákat.³⁵ A forrás nem említi, hogy mi lehetett a betegség kiváltó oka, de annyit tudunk, hogy 1433. augusztus 26-án a város főterén hatalmas ünnepséget szerveztek a császár és kíséretének tiszteletére, ahol egész nap táncoltak, mulattak, ettek és ittak az utazók. (Talán nem véletlen, hogy Zsigmond másnap egészen estig ki sem mozdult a szobájából, igaz, utána újból táncolni ment.)³⁶ Frangepán Bertalan, mert róla van szó, minden bizonnyal meggyógyult, hiszen a tersáci ág őstét 1445-ben a győri püspök-

²⁷ ASG Fondo Armani I. B. 5–7. 36 r. Menichetti 1987. 174. Augusztus 30-án érkeztek, másnap már tovább is mentek.

²⁸ Menichetti, Pier Luigi: *Le corporazioni delle arti e mestieri medievali a Gubbio*. Città di Castello, 1980. 187. 1456-ból a *Hospitium Campene-ra* van adat. Uo. 187.

²⁹ Függelék: 2. sz. Menichetti: *Storia di Gubbio*, 175.

³⁰ Pesci, Umberto: *I vescovi di Gubbio*. Perugia, 1918. 94–96. Francesco Billi 1404 és 1446 között volt a város püspöke és egyben a San Pietro kolostor apátja.

³¹ ASG Camerlengato 19. k. 18 v.

³² ASG Camerlengato 19. k. 25 v. 1433. Egy hosszabb felsorolásban utalnak erre, sokan kaptak a borokból, így Zsigmond is. A hercegi udvarnak és a herceg stipendáriusainak osztották szét.

³³ Valli, Emilia: *La cucina umbra*. In: 300 ricette tradizionali. Roma, 2003. (La cucina regionale italiana 20.)

³⁴ Valli: *La cucina umbra*, 162.

³⁵ Függelék: 1. sz. Menichetti: *Storia di Gubbio*, 175.

³⁶ Pellini: *Dell'istoria di Perugia*, 358.

ség kormányzójának nevezték ki, és egészen 1458-ig vannak róla adataink.³⁷ Ezek szerint Zsigmond római kíséretének a tagja volt, de nem találjuk azok között, akik a császár emberei közül kérelemmel fordultak a pápai udvarhoz.³⁸ Frangepán nem láthatta Gubbión, ellenben a *roba cotta alla eugubinát* sem kellett megkóstolnia, és ha a perugiai napjaira gondolunk, nem valószínű, hogy egészen Magyarorszáig egy falatot is hajlandó volt enni az itáliai konyha remekeiből. A gyógyulás után Frangepán csatlakozott a császári kísérethez, hiszen 1433. szeptember 22-én Mantovában azok között a tanúk között találjuk, akik jelen voltak a hercegnek adott kiváltságlevél megfogalmazásakor.³⁹

A függelékben közölt számadásokból sajnos nem tudjuk pontosan megállapítani, hogy mennyibe is került a városnak Zsigmond és kísérete ellátása. Egyrészt azért, mert a bejegyzésekből nem derül ki, hogy valójában azt a ruhát, amit megvettek, vagy a palota javítását, és sorolhatnám a példákat, kifejezetten a látogatás tiszteletére rendelték-e meg, vagy amúgy is meg akarták vásárolni vagy ki akarták javítani. A kiadások bizonyára beépültek a város költségvetésébe, s csak néhány alkalommal említették meg, hogy a tételek a császár látogatásával kapcsolatosak.⁴⁰ Csak annyit mondhatunk biztosan, hogy a betegek ellátásának, valamint a bevonulás és a lakoma költségei ismertek, ám azok is csak hozzávetőlegesen. Ezek Frangepán esetében 8 líra, 18 soldus és 8 dénárba, míg az ünnepek 240 líra, 14 solidus és 4 dénárba kerültek.⁴¹

Az előrelátóbbak ügyesen kihasználták a nagyszámú kíséret ellátásának az előnyeit, és arra is választ kapunk, milyen egyéb módon oldotta meg a város az élelmezést. Nannes (alias) Pennone, aki a híres zsoldosvezér, Niccolò Piccinino kapitány trombitása volt, 1443. szeptember 7-én engedélyt kapott, hogy saját költségén egy tavernát nyisson. Ez együtt járt azzal is, hogy bort, húst, halat, kenyeret és egyéb dolgokat árulhatott, és nem kellett a *gabellát* sem fizetnie. A kiváltság oka az volt, hogy az említett földjén lakott 1433-ban a császár.⁴² Gubbio város tanácsa Oddantonio de Montefeltro urbinói herceg levelére (1443. szeptember 4.) lett ennyire engedékeny, aki parancsba adta a kedvezményt.⁴³ Nem lehetnek kétségeink, hogy a kérelmezőnek sokba került a császári csapat szállásolása, de úgy tűnik, megérte a befektetés.

³⁷ Menchetti: *Storia di Gubbio*, 175. Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Budapest, 1996. II. 77.

³⁸ Lukcsics Pál: *XV. századi pápák oklevelei*. II. k. Budapest, 1938. 1025. sz. 1448 04. 06. 260.; Csukovits Enikő: *Egy nagy utazás résztvevői. (Zsigmond király római kísérete)*. In: *Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére*. Szerk. Csukovits Enikő. Budapest, 1998. 11–35.

³⁹ Du Mont, Jean: *Corps Universel Diplomatique du droit des Gens*. Tome II. Partie II. Amsterdam, 1726. 271. 1433. 09. 22. Mantova. Zsigmond császár oklevele. A tanúk között: Stefanus comes Segnie et Modrusie.

⁴⁰ A követek esetében csak három alkalommal említették, hogy a császári látogatás ügye a feladatuk, de minden bizonnyal más alkalommal is megbízták őket, hogy erről közvetítsenek. ASG Camerlengato 19. k. 18 v. 19 r.

⁴¹ Lásd: a függelékben.

⁴² „... *personaliter allodiavit et requievit et demoravit moram, que traxit per medietatem unius diei et unam noctem in supradicta possessione et petio terreni supra posita et confinata.*” ASG Riformanza 23. k. 52 v – 53 r. Menchetti: *Storia di Gubbio*, 181. A föld határait fentebb megadtam.

⁴³ Oddantonióra: *Lucarelli*, 96–97. Ő az első, akit az urbinói hercegeként nevezhetünk, hiszen 1443 áprilisában kapta meg azt a kiváltságot IV. Jenő pápától. Alig tizennyolc évesen került hatalomra, és tizenhét hónap után megölték egy felkelésben. Egyesek szerint a zavargásokat Sigismondo Malatesta szervezte, hogy megszerezze a hatalmat. Számítása nem vált be, mert Guidantonio házasságon kívül született fia, Federico (1442–1482) vette át a város vezetését.

Zsigmondot és kíséretét 1433. szeptember 1-jén már Urbinóban találjuk.⁴⁴ Ezen a napon Gubbióban, a *Sala Magna*ban a *Generalis Consilio* ülésén, már meg sem említik, hogy a német-római császár a városban járt.⁴⁵ Csak az utólagos kifizetések és a San Girolamo harangja emlékeztettek az augusztus végi napokra.⁴⁶ Itáliában már akkor is sokkal fontosabb volt a regionális érdek és érték, mint a nagypolitika. „Olaszországban tulajdonképpen egészen mindegy, kik vannak uralmon, és milyen eszmék nevében kormányozzák a népet. A politika csak a felszín érinti, a nép, a vegetatív, tengerszerű olasz nép csodás passzivitással hordozza hátán a változó időt, és nem vállal közösséget nagyszerű történelmével.”⁴⁷

FÜGGELÉK⁴⁸

1433.

1. sz. Iohanni, domini Melchioris de Eugubio, aromatario, pro rebus infrascriptis, ab eo emptis, magnifico domini vicarii infrascripti,⁴⁹ tam largiendi comiti Bartolo de Signia, de consocialibus domini imperatoris, qui remanserat Perusii infirmus in redditum imperatoris ad partes suas. Imprimis pro quatuor libris et novem untiis anasorum confectorum. Ad rationem novem b.⁵⁰ pro libra. – L. quatro. S. quinque e d. quinque. Item pro duabus statulis – S. duodecim. Et pro uno⁵¹ parte tortularum, ponderis novem librarum ad rationem quatuor b. pro libra – L. tres et s. duodecim. Et pro una libra candelarum – S. novem. Summa L. otto. S. decem et otto et d. sey. Videlizet fl. duos ad rationem quatraviginta b. pro fl. Valent. L. 8. S. 18. D. 6.⁵²

2. sz. Stefano de Trinciavelis⁵³ predicto, quas solvit secundum scriptam per eum porrectam manu sua scripsit et subscripsit manu domini Iohannis vicarii et domini Luce⁵⁴ de mensis augusti et setembris⁵⁵ preteritis in adcessu domini imperatoris. Imprimis pro sexdecim untiis et septem octavis siritis, videlizet tafata grande, emptis a maestro Dionisii⁵⁶ de Eugubio ad rationem 30 b. pro uncia. Summa L. XXV. S. sex. Item pro decem et septem lancis emptis a Iohanne Antonio, frater Bartolomey aromatario, ad rationem novem b. pro quolibet pezo. Et pro astis pro baldachino dictis domini imperatoris. – L. septem. S. tridecim.

⁴⁴ Augusztus 30-án el kellett hagyniuk Gubbiót.

⁴⁵ ASG Riformanza 21. k. 105 r. (Új számozás.) 1433 09. 01.

⁴⁶ ASG Fondo Armani I. B. 5–7. 35. v. 1433 09. 04. Amikor Zsigmond Gubbióban volt, a város „pedales septem” rendelt. ASG Camerlengo 20. k. 33. v. 1434. 02. 23. Melchior Iohannes Sabbénak 7 forintot fizettek ki, aki 5 zsák élelmet vitt a császári kíséretnek.

⁴⁷ Szerb Antal: *Utas és holdvilág*. Budapest, Kilencedik kiadás. 201.

⁴⁸ Itt közlöm a város számadáskönyvében található, Zsigmond német-római császár gubbiói tartózkodására vonatkozó bejegyzéseket.

⁴⁹ Recte: magnifico domino vicario infrascrito vagy magnifici domini vicarii infrascripti.

⁵⁰ Ebben az időben használták Gubbióban ezt a pénzegységet (*bolognino*), valamint a *piccolót*. Cavicchi, Andrea: *Le monete del Ducato d'Urbino da Guidantonio di Montefeltro a Francesco Maria II Della Rovere*. Urbino, 2004. 32–33.

⁵¹ Recte: una.

⁵² ASG Camerlengato 19. k. 25 r.

⁵³ Stefanus Trinciavellis de Fiorentina. A hercegség *revisor generalisa*. ASG Camerlengato 19. k. 27. r.

⁵⁴ Luca de Eugubino. Urbinói kancellár. ASG Camerlengato 19. k. 27 r. 28 v.

⁵⁵ Sic!

⁵⁶ Recte: Dionisio.

Item quadraginta novem paribus quantorum sive ceroterarum pro adestratoribus et pillis, qui tulerunt baldachinum. In totum L. duodecim. Item pro corda pisana et carta dastraccio, empta ab Antonio Iohanne, et pro corda empta a Ser. Bartolomeo, Ser. Nicholay.⁵⁷ – S. novem. D. duos. Item quos solvit magistro Taviano⁵⁸ pro pictura armorum domini imperatoris, domini nostri pape, illustrissimi domini nostri e comunis Eugubini etc. in 24 soleis. – L. quatuor et s. duos. Item eidem, pro factura baldachini et preparatis ipsus, qui fuit missus Callium.⁵⁹ – L. unam et s. sex. Item quos asservit solvisse, mitto beccario pro pullis consignatis Benedicto spenditori. – L. duas et s. tridecim. Item quos solvit, mitto Iohanni filio dicti, mitti pro parte denariorum, quos habere debebat. Pro sex casratis et quatuor vitulis et uno agnello et pro carnibus ab eo emptis, de qua est informatur Benedictus supradictus. – L. quadraginta septem et s. tres. Item pro pullis 84 et paperes 8, emptis Fabriano et Gualdi Nucery et incunctis castelli consignati supradicto Ser. Benedicto. L. decem et octo. S. tridecim. Item pro duabus libris penochiati, pro quadam collactis, factis in palatio dominorum gonfalonis et consulum per ipsos et per quamplures cives. – A. undecim. Summa intotum et ideo fl. sexaginta, b. septem et d. quatuor. Valent L. 240. S. 14. D. 4.⁶⁰

Rövidítések:

A.	Antiquus	Fl.	Florenus
B.	Bolognino	L.	Lira
D.	Denarius	S.	Soldus

PÉTER E. KOVÁCS

Emperor Sigismund in Gubbio

Sigismund was crowned emperor in Rome on May 31, 1433. Then he left Rome to return to the empire. One of the places where he stopped during this journey (*Romfahrt*) was Gubbio. Despite the fact that Sigismund's itinerary has been reconstructed many times, his stay in Gubbio is practically unknown in both Hungarian and international literature, which is mostly attributable to methodological reasons. The reconstruction of an itinerary usually starts with checking the dates of the charters issued during the journey. But the traveler could have turned up at places where he did not issue any charters at all, or even if he did those may have not survived or remained unknown. This is what happened in the case of Sigismund and Gubbio.

Using previously unexplored sources, town chronicles, account books and correspondence, the paper describes the entry and the provision of the new emperor and his suite, including the costs which were fully covered by the town. Other aspects of the visit are also discussed, including commissions to various artists and craftsmen, feasts and merrymakings as well as the diseases members of the entourage suffered from partly as a result of these.

The paper ends with the publication of the records from the town account books concerning the visit of Holy Roman Emperor Sigismund.

⁵⁷ Recte: Nicolao.

⁵⁸ Ottaviano Martini Nelli gubbiói festő.

⁵⁹ Cagli.

⁶⁰ ASG Camerlengato 19. k. 27 v.- 28 r.